

ALTERNATÍVA

A politikai társadalom kereteinek folyamatos és fokozatos tágulása és demokratizálódása nem mehetett volna végbe, ha az a bizonyos, a megmerevedéssel szemben álló alternatíva nem gyakorlati, megvalósítható modell lett volna. Bár a levellerek kétségtelenül „eretnekek” voltak, az anarchizmus vádját mindig — teljesen jogosan — visszautasították. A levellerek ideológiája nem volt elvileg hatóságellenes, mint ahogy a konzervatívok állították. „Teljesen félreértetek — hangoztatja Overton —, akik azt állítják, hogy Parlament-ellenes vagyok. Isten a tanúm, hogy a szívembe vagy írásaimba sohasem férközhetett be a legcsekélyebb hatóságellenes [against Magesteriall government] gondolat vagy szándék.”⁹⁶ Amit úgy kell érteni, hogy Overton nem ellensége a törvényes hatalomnak, ő *csupán* a hatalom bitorlásának különböző formáit utasítja el. Mindenekelőtt a „zsarnokságot és elnyomást, amely már önmagában véve természetellenes, illegális, sőt abszolút módon hatóságellenes [anti-magisteriall]”⁹⁷.

A hatalombitorlás legszélsőségesebb formája az abszolútizmus. „Amikor a fejedelmek vagy bármilyen állam korlátlan illetékességre [unlimited jurisdiction] formálnak jogot, zsarnokká, Hostes humani generisszé, az emberi nem ellenségeivé válnak ...”⁹⁸ A „közönségesen királyoknak vagy uralkodóknak nevezett szörnyetegek”⁹⁹ azonban nemcsak abban az esetben minősülnek zsarnoknak, ha a törvény fölött állónak tekintik magukat. „Ha — mondja Lilburne — maguk a törvények ruháznak abszolút hatalmat a királyra, és a (törvény betűjét nem ellenőrzi a méltányosság szellemén alapuló értelmezés [equity], a saját akarata szerint kormányzó fejedelem törvényesen va-

lósítja meg a zsarnokságot, és így a törvények tulajdonképpeni célját — határt szabni a fejedelmek túlaradó hatalmának — maguk a törvények hiúsítják meg.”¹⁰⁰

A király nem rendelkezhet tetszése szerint az ország fölött. „A király joga csupán jogát ruházás, fiducia* [right of trust], mely nem irányulhat senki egyéni és még kevésbé a köz érdekei ellen. (...) Ha a királyság a saját tulajdona volna, ha Ófelsége ugyanolyan jogokkal bírna alattvalói személye fölött, mint azok a saját földjeik és javaik fölött, mi történne az alattvalók tulajdonjogával és szabadságával?”¹⁰¹

A levellerek számára tehát világos volt, hogy amennyiben a főhatalmat gyakorló személy vagy testület korlátlan és kizárólagos tulajdonosként lép fel, ezzel nemcsak hogy veszélyezteti, hanem egyszerűen lehetetlenné teszi az alattvalók szabadságát. Éppen ezért, amikor a tulajdon szabadságát védelmezték az abszolutizmus önkényével szemben, nem szűk anyagi vagy osztályszempontokat, hanem a polgárok személyi biztonságát és szabadságát tartották szem előtt.

Bár kétségtelenül köztársaságpártiak voltak, elvi alapállásukból mégsem következett a *királyság mint olyan tagadása*. Amennyiben a király aláveti magát a társadalom akaratának — mondották —, a helyén maradhat.** Nem

* Tárgy tulajdonjogának átadása visszaadási kötelezettséggel.

** Az abszolutisztikus rendszerekben megszülető — elkerülhetetlenül forradalmi jellegű — demokratikus ideológiák érdekes paradoxonét figyelhetjük itt meg: a király csak akkor maradhat a helyén, ha nem marad, vagyis, ha aláveti magát a társadalom akaratának, amely — végső esetben — halálra is ítélheti. Ugyanez a paradoxon a kollíziós társadalmakban mint a társadalom demokratikus önaffirmációjával szemben elkerülhetetlenül represszív formát öltő abszolutizmus paradoxona jelenik meg: a társadalom

rajtuk, hanem Stuart Károlyon múlt, hogy ennek a társadalmi akaratnak csak forradalmi eszközökkel lehetett érvényt szerezni.

Ha a királyság intézménye csak negatív egyeztethető össze a demokratikus alternatívával (abban az értelemben, hogy az utóbbi nem zárja ki szükségképpen az előbbi), a parlament mint legfőbb hatalom, mint a társadalmi kormányzatának legfontosabb intézménye magából a demokratikus alternatívának a lényegéből következik. Nem olyan formában azonban, hogy ez az elvi alapállás a *parlament mint olyan* minden további nélküli állításához, elfogadásához vezetett volna. „Azért választottunk titeket képviselőinknek — juttatta Overton és Walwyn a Hosszú Parlament urainak eszébe a Lilburne bebörtönzése ellen tiltakozó pamfletben —, hogy megszabadítsatok bennünket mindenfajta szolgaságtól... azért választottunk, hogy a Ráció és a méltányosság nevében megerősítetek bennünket természetes és igaz szabadságunkban... az a meggyőződés vezetett bennünket, hogy a mi érdekünkben fogtok cselekedni és a világ legteljesebben szabad népévé [the most absolute free people of the world] tesztek bennünket.”¹⁰² Ha azonban az Alsóház tagjai megfélelkeznek arról, „hogy ők vannak a népért és nem a nép őértük... ha zsarnokok és árulók módjára kezdenek viselkedni, ezzel bizonyosan megszűnik képviselői mivoltuk [their Parliamentary Being]”.¹⁰³

A parlament az autonóm társadalom, a nép képviselője, következésképp az önhatalmúan cselekvő vagy a hatalomnak csupán a látszatával megelégedő parlament „nem tarthat igényt

csak akkor maradhat a helyén, ha megszűnik, vagyis ha aláveti magát az abszolút uralkodó akaratának, amely — végső esetben — fel is számolhatja. — Társadalmon természetesen nem valamiféle objektív, hanem az egyesek együttműködő akaratán nyugvó élő valóságot értve.

arra a természetes szuverenitásra, amelyet a képviseltek az őket valóban képviselőkre ruháztak”.¹⁰⁴ Ha viszont mégis igényt tart, nem marad más hátra — mondja Lilburne és Overton —, mint „a néphez folyamodni a Parlament ellen, pontosan úgy, ahogy ő maga is cselekedett a király ellen”. Ez a „kényszerű” [as of necessity] lépés nem anarchia, mert — érvelnek tovább Lilburne-ék — „nem mi, hanem ők maguk [a parlamenti képviselők] rúgták fel a politikai hatalom törvényes formáját és felépítését... és vetettek bennünket az eredeti természettörvény alá”.¹⁰⁵ Pár hónappal később pedig, a hadsereghez intézett felhívásában Overton már „ténylegesen és formálisan” is követeli, hogy a westminsteri képviselőtestületet „tisztítsák meg azoktól a korrupt elemektől, akik a köz jogainak és szabadságainak akadályozói és kiforgatói”.¹⁰⁶

A „megtisztított” Csonka Parlament, valamint az 1648 végi radikális fordulat háttérében lévő hadsereg azonban — mint korábban láttuk — nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. 1647 júliusában Overton még a hadsereget tekintette az egyetlen olyan hatalmi tényezőnek, amely mint „a nép természetes testületének természetes feje”¹⁰⁷ alkalmas lehet a demokratikus alternatíva gyakorlati megvalósítására. Hamarosan látnia kellett azonban, hogy a hadsereg valóban demokratikus módon létrehívott Tanácsa nem felelt meg „Cromwell, Ireton és önző tisztjeik” hatalmi törekvéseinek. „Méltatlannak érezték önmagukhoz — írja *The Hunting of the Foxes* című, az ún. Army Grandee-k diktatúráját leleplező pamfletjében —, hogy egy egyszerű katonára, képviseljen bár egy egész ezredet, közvetlenül mellettük foglaljon helyet, s ugyanolyan szavazati joga legyen a Tanácsban, mint egy tisztnek. Ez túlságosan kedvezett volna a nép tekintélyének és hatalmának, következés-

A híres bayeux-i hímezett faliszőnyeg: Hódító Vilmos („the Norman Bastard”), aki a szabadságot szerető angolszászokat járomba fogta.

képp nem férhetett össze az ő nagyúri érdekeikkel [their lordly Interest]. Így a szabad választáson alapuló jogosultság át kellett hogy adja helyét a kiváltságokon alapuló jogcímek-

nek... Ez már egy másik Tanács — panaszolja a nagyúri rókákra vadászó Overton —, mely nem együttes kötelezettségvállaláson, hanem erőszakosságán alapul.”¹⁰⁸

Anglia (és a világ) egész további történelmi alakulása szempontjából döntő körülménynek tekintjük, hogy már az 1649-es, valóban forradalmi status kialakulásával egyidejűleg megjelent az új hatalmi rendszer radikális kritikája (ami végeredményben a rendszer máig tartó történelmi életképességét biztosította). „Korábban a király, a Lordok háza és az Alsóház uralkodott fölöttünk. Most egy tábornok, a Haditörvényszék és az Alsóház. És kérdelem én: hol van itt a különbség? ... A régi királyt és a régi lordokat elmozdították és, most új királyunk, új lordjaink vannak... Így aztán a korábbinál abszolútabb és önkényesebb monarchiában találtuk magunkat... mely a zsarnokság új arculatával ismertetett meg bennünket.”¹⁰⁹

A királyi abszolútizmus, a Parlament, a forradalmi hadsereg s a „szörnyeteg” Cromwell tehát sorra a vádlottak padjára kerül. A demokratikus legitimitásra hivatkozó, arra igényt tartó intézmények radikális kritikája :— mint már említettük — mégsem anarchizmus, nem a hatalom mint olyan létjogosultságának misztikus és utópikus kétségbe vonása. „A hatalom — mondja Overton — a maga lényege szerint [from its being] soha *nem* érhet véget; a királyságok, parlamentek elenyésznek, de ő örökké tartó; ha ugyanis ezt nem fogadnók el, szorultság esetén lehetetlenné válna a bajok orvoslása ... A hatalom, mindig vagy a meghatalmazottak [Betruſted] vagy a meghatalmazók [Betruſters] kezében van. Mindaddig, amíg a meghatalmazottak teljesítik megbízatásukat, a hatalom a kezükben marad, de amint méltatlanná válnak meghatalmazóik bizalmára és elveszítik azt, a hatalom visszatér oda, ahonnan

származott, vagyis a meghatalmazók kezébe.”¹¹¹

A levellerek tehát a politikai intézményeket a mindenkori hatalom forrásával és bázisával szembesítve egy olyan *demokratikus ideológiai alternatívát* dolgoztak ki, amely elvileg megalapozta nemcsak az abszolútizmussal való forradalmi szakítást, hanem a politikai intézmények állandó megújítását és demokratizálását is.

Ez az alternatíva mindenekelőtt az angol nemzeti jogfolytonosság alternatívája volt a jogbitorlással szemben.

A „nép”-ben, vagyis az autonóm társadalomban gyökerező hatalom állandóságának eszméje nem az elvi folytonosság pusztá hangoztatása volt, amit csupán néhány fellegjáró ideológus képviselt a hatalombitorlás különböző formáinak kiábrándítóan valóságos egymásutánjával szemben, hanem a *nemzeti folytonosság* mélyebb, szélesebb és elevenebb keretében fogalmazódott meg.

A XVII. századi abszolútizmuseellenes angol politikai közvélemény általánosan ismert és alkalmazott ideológiai jelszava volt a „normann járom”, amely a feudalizmus egész nyomasztó intézményrendszerének idegenségét volt hivatva szimbolizálni. Nem tudhatjuk, milyen intenzitású volt az angol nép századokon átívelő spontán emlékezete, az mindenesetre tény, hogy az abszolútizmust elutasító történészek, jogászok (mindenekelőtt a már említett Sir Edward Coke) és ideológusok mindent elkövettek, hogy felfrissítsék azt. Milton a maga *History of England*-jét kizárólag a normann hódítás előtti periódusnak szenteli, John Hare pedig két külön munkában is foglalkozik a feudális kolonizáció áldatlan politikai és társadalmi következményeivel.¹¹²

Coke és általában a Hosszú Parlament konzervatív beállítottságú szószólói úgy vélték.

hogy a normann hódítás nem törte meg az angol szász szabadságjogokat szentesítő országos szokásjog folytonosságát, csupán megpróbálta azt háttérbe szorítani a kánonjog és a királyi felségjog segítségével. Elegendő tehát az országos szokásjog elsőségét helyreállítani, és megsemmisül az idegen „járom”. A radikálisok, mindenekelőtt a levellerek azonban nem álltak meg itt. Szerintük a „normann járom” magát a szokásjogot is megrontotta, korrumpálta: a parlamentek ugyanis nem „az angol nemzet” [the English Nation]¹¹³, hanem a normann hódítók közvetlen utódainak tekintett királyok és főurak érdekeit szolgálták. A radikálisok tehát a „normann járom” szétzúzását emlegetve a sajátos angol hagyományokkal és gondolkodásmóddal ellentétesnek tekintett teljes politikai rendszer megdöntésére szólítottak fel. Világos volt számukra, hogy a hódítás „jogán” bevezetett rendszer intézményeinek pusztáttrendezése nem vezethet eredményre.

„Az ország egész népe — írja Overton a *The Moderate*-ben — még mindig a Hódításnak köszönheti rabszolgaságát... A fejedelmek sohasem önszántukból, hanem mindig csak kard által kényszerítve adtak a népnek jogokat, mint a Magna Charta idején... A Chartát s a többi, a népnek némi szabadságot biztosító törvényt kizárólag karddal lehetett kikényszeríteni a zsarnok királyoktól.”¹¹⁴ A levellerek valóban tisztában voltak azzal, hogy az így kivívott jogok mindig magukon viselik az önkényesség bélyegét, kijátszhatók és visszavonhatók — mindaddig, amíg a nemzet vissza nem tér saját hagyományaihoz és érvényre nem juttatja saját legitimitását.¹¹⁵

Amikor tehát az angol radikális ellenzékiek a kiegyezés minden formáját visszautasítva az abszolutisztikus rendszerrel való egyértelmű szakítást hirdették, ezt a nemzeti történelem

talaján és a történelmi folytonosság alapján állva tették.

A kérdéssel, hogy a „normann járom” elmélete, az angolszász jogfolytonosság eszméje mennyiben felel meg a valóságnak — itt nem foglalkozunk*. A normann hódítás előtti angolszász „őstársadalom” kétségtelenül mitikus szimbólum volt, a történelem által szavatolt harci eszköz, amely lehetővé tette, hogy a társadalom új alapokra helyezésének ügyét a nemzeti függetlenség visszanyeréseként, a nemzeti jogfolytonosság szabad érvényesüléseként tegye magáévá az abszolutizmus ellen harcoló tábor. A társadalmi harcok története során a különböző pártoknak mindig szüksége volt mozgósító szimbólumokra és mítoszokra. E szimbólumok és mítoszok ironikus kritikájával nem sokra megyünk, de még a tudományos kritika sem világíthatja meg számunkra a lényegét: azt, hogy mi volt az egyes szimbólumok konkrét ideológiai tartalma. Az élő történelem részének tekintett társadalomtörténetben a teológiai igazságtartalom fontosabb az ún. objektív és tudományos igazságnál. Minthogy az angol radikálisoknak az angolszász őstársadalom mítoszával legitimizált társadalmi és politikai céljait érvényes és igaz céloknak tekintjük, nem okozna számunkra különösebb lelki megrázkódtatást, ha kiderülne, hogy ez az őstársadalom nem pontosan olyan volt, mint amilyennek a XVII. századi angol ellenzékiek elképzelték.**

* Mindenesetre el lehet gondolkozni Montesquieu alábbi megállapításán: „Aki elolvassa Tacitus nagy-szerű munkáját a germánok szokásairól, megláthatja, hogy az angolok tőlük kölcsönözték politikai berendezkedésük eszméjét. Ez a kiváló rendszer az erdőkből ered” (*De l'Esprit des Lois*, XL 6. De la Constitution d'Angleterre).

** Hipotézisünk szerint az individuumokból felépülő, azokból konstituálódó és nem azokat konstituáló társadalom és — ezzel szoros összefüggésben — az indi-

Amikor tehát a már idézett Howard Shaw — más történészekhez hasonlóan — a „normann járom” mítoszt „téves”-nek nevezi, [inaccurate view of history]¹¹⁶, valójában a saját történelemszemlélete pontatlanságáról, illetve hiányosságáról tesz tanúbizonyságot. (Feltehetően úgy gondolja, hogy egy ideológiai jelszó vagy megfelel valamilyen „objektív valóság”-nak, vagy nem. Ha nem — akkor téves.)

Nagy tévedés — hangsúlyozza Marie Gimelfarb-Brack — a mi XX. századi idő- és történelemfelfogásunkat számon kérni a XVII. század emberétől. „Számunkra magától értetődőnek tűnik, hogy az idő (és ennélfogva a történelem) lineáris és irreverzibilis, a jövő felé irányuló fejlődés; a múltat nem lehelt újraélni, csupán a jövőt képzelhetjük el — a jelen adottságai alapján. A végtelen fejlődésnek ez az eszméje csak a XVIII. században jelenik meg. Addig általában a ciklikus időfelfogás érvényesült: előbb vagy utóbb — gondolták — visszatérünk oda, ahonnan elindultunk, és új-rakezdhetjük a történelmet; a jövő viszont ellenkezőleg, kibetűzhetetlen maradt. Hobbes az angol forradalomról szóló *Behemoth* című könyvében nagyon jól kifejezte ezt a régi idő- és történelemfelfogást: »Senki sem tudhatja a jövőndőt, mert a jövő még nem létezik; de a múlttól alkotott fogalmaink alapján kialakítha-

viduális szabadságok összességeként értelmezett társadalmi szabadság eszméje a XVII. században kristályosodott ki mint összefüggő rendszer, és csak az elkövetkező évszázadok során tudott annyira megerősödni, hogy valamennyi angol alattvalót az így fel-fogott társadalom valóságos alkotórészévé tegye, gyökerei azonban az angol középkorba, sőt még azon is túl, az angolszász „erdők”-be nyúlnak vissza. (Vö.: Alan Macfarlane: *The Origins of English Individualism*. Oxford, 1978.)

tunk magunknak egy jövőképet.«* Pontosan ezt tették az angol forradalmárok a »normann járom« leleplezésével.»¹¹⁷

Ezt az alapjaiban helyes okfejtést csak azzal egészíthetnők ki, hogy a ciklikus és lineáris idő- és történelemfelfogások egymásutánját sem szabad lineárisan értelmezni. Angliában a XVII. század végére valóban sikerült a jelent olyanná alakítani, hogy az alapjává válhatott a — lényegében máig tartó — folyamatos jövőépítésnek. Franciaországban ez a fordulat — az abszolutizmus hagyományos, majd forradalmi formáival való szakítás — csak a XIX. század elején következett be, máshol még ennél is később.

Az idő és a történelem másként alakul azokban a kollíziós helyzetekben, amelyekben két fajta legitimitás ütközik, és megint másként ott, ahol az egyik legitimitás egyértelműen győzedelmeskedik (vagy az abszolutisztikus hatalmi szféra integrálja és alakítja a maga hasonlatosságára a társadalmat, annak teljes lellemi kultúrájával egyetemben, vagy a társadalom veszi birtokába a hatalmi szférát; előbbi esetben az idő és a történelem — bizonyos értelem-

* Hobbes a *Leviatánban* különbséget tesz a (biztos) jövő *előrelátása* és a jövő mint feltevés között. „... az eljövendő dolgok ismeretével, vagyis előrelátással — írja — csak az rendelkezik, akinek akaratából a dolgok bekövetkeznek”. Ez az abszolutisztikus hatalom jövőépítésének meglepően pontos meghatározása. Hobbes, a társadalmi legitimitásra igényt tartó abszolutizmus, a társadalmat magába integráló hatalmi öncélúság ideológusa azonban — filozófusként — egy másik jövőképet is körvonalazott, a hatalom nélküli „okosság” jövőképét, mely szerint a jövő „a múlt tapasztalataiból leszűrt feltevés”. (*Leviatán*. Budapest, 1976. 24.) A múlt olyan-tor válik a jövőről alkotott feltevésünk közegévé, amikor meggyőződünk arról, hogy a jelenre semmilyen formában sem alapozhatunk, és hogy ennél fogva a jövő a jelen adott szerkezetéből semmiképpen sem konstruálható meg.

ben — teljesen megszűnik, pontosabban teljesen irreálissá válik, utóbbi esetben kezdetét veszi a közönséges lineáris történelmi idő).

Angliának is megvolt a maga kollíziós korszaka, mégpedig a politikai társadalom sajátos intézményrendszerét (röviden: az alkotmányos kormányzást) véglegesen bevezető „dicsőséges forradalom” (1688) előtti évszázad: az abszolutizmus, a forradalom és a restauráció évszázada. Miben állt ez a kollíziós jelleg? Az angol társadalomban ekkor már megvolt a folyamatos történelemalakítás képessége, már adottak voltak a politikai társadalommá válás, a társadalmi kormányzat előfeltételei, de a hatalmi erőviszonyok még nem tették lehetővé az abszolutizmussal való végérvényes szakítást. Ebben a kollíziós helyzetben az idő és a történelem már alkalmas volt a folyamatosságra, de még nem volt kiindulópontja, mert az abszolutizmusból nem lehet kiindulni, az abszolutizmus megsemmisíti, pontosabban irreálissá teszi a jelent. Így elkerülhetetlenül a múlt lett a kiindulópont: ahhoz ugyanis, hogy tovább lehessen

* Kollíziós helyzetek (vagy korszakok) minden társadalomban előfordulhatnak, de *kollíziós társadalmi modellről* (vö.: Molnár G.: *Az elmélet küszöbén*. Bukarest, 1976. 102—105.) csak abban az esetben beszélhetünk, ha az ellentétes szellemi és politikai értékek ütközése folyamatossá vagy legalábbis periodikusan visszatérővé válik. Vannak „kompország”-ok, amelyek életét újból és újból, mintegy sorsszerűen megkeseríti az egymással összeegyeztethetetlen értékek és érdekek együttes jelenléte, és vannak olyanok, amelyek mentek maradnak ettől a sajátos történelmi kettősélettől, és önmagukkal azonos közösségekként élik a maguk autentikus életét. A kollízió kihívása azonban sokszor rendkívüli szellemi és történelmi teljesítményekre készítheti az antinómiák bilincsei által fogva tartott társadalmakat, míg azok a társadalmak, amelyeknek — egymással egybehangzó — alapvető értékei általánosan elfogadottak, nagyon sokszor ellaposodnak, ellanyhulnak, és alig-alig látják önmagukat.

AN
ARROW
AGAINST ALL TYRANTS

And Tyranny, shot from the Prison of New-gate
into the Prerogative Bowels of the Arbitrary House
of Lords and all their Usurpers and Tyrants
Whofoever.

wherein the originall rise, extent, and end of Magi-
steriall power, the naturall and Nationall rights, freedoms and pro-
perties of Mankind are discovered, and undeniably maintained; the
late oppressions and encroachments of the Lords over the Commons
legally (by the fundamentall Lawes and Statutes of this Realme,
as also by a memorable Extract out of the Records of the Tower of
London, condemned) The late Presbyterian Ordinance Convented
and contrived by the Divines, and by the motion of Mr. Bates and
Mr. Tass read in the House of Commons examined, refuted, and
exploded, as most inhumane, tyrannicall and Barbarous.

By RICHARD OVERTON

Prerogative Archer to the Arbitrary House of Lords, Their
Prisoner in New-gate, for the hit and legal protestations and
freedom of the Commons of England: New-gate way of a Letter
from him, to Mr. Henry Martyn, a Member of the
House of Commons.

IMPRIMATUR

Printed at the backside of the Cyclopan Mountains by *Martin Cane*
Clergy, Printer to the reverend Assembly of Divines: and to
be found at the signe of the Subject: The new-gate oppo-
site to persecuting Court. 1646.

Richard Overton new-gate-i fogházból kilőtt Nyila
„bármiféle zsarnok és zsarnokság ellen”, amelyben
„az emberiség természetes joga, szabadsága és tulaj-
dona minden cáfolattal szemben fenntartatik”.

lépni, vissza kellett térni az abszolutizmus előt-
ti korszak politikai adottságaihoz.

A politikai célok radikalitása pontosan a visz-
zatérés radikalitásán mérhető le. Bár a kon-
zervatív és radikális abszolutizmusellenes erők
taktikai egysége az önkény visszaéléseivel szem-
ben nyilvánvaló volt, a két csoport tulajdon-

képpen céljai nagyon is eltértek egymástól. A konzervatívok csak a visszaéléseket kívánták megszüntetni, csupán arra törekedtek, hogy a parlamentnek a királlyal szembeni elsőbbségét biztosítsák, és eszükbe sem jutott, hogy a társadalomnak a parlamenttel szembeni elsőbbségét hangoztassák. Ezért akartak ők az abszolutisztikus „torzulásokat”, „visszaéléseket” közvetlenül megelőző periódushoz visszatérni, az ugyanis lehetővé tette számukra, hogy a társadalom jóváhagyása és ellenőrzése nélkül képviseljék „az ország” érdekeit a királlyal szemben. Így szerencsésen elkerülhetik — vélték — mind a felülről, mind az alulról fenyegető veszélyeket.

Az „ország”, a „társadalom” érdekeit csak nagyon részlegesen és hézagosan képviselő parlamentek jelentős szerepet játszottak az egész európai középkor folyamán, mert a királyi hatalmat — több-kevesebb sikerrel — mégiscsak ellensúlyozni tudták, s ami ennél is fontosabb: a királyt is kötelező törvényesség letéteményesei voltak. A királyi hatalom megerősödésével azonban egyre inkább képtelennek bizonyultak korábbi ellensúlyozó szerepük betöltésére, és végeredményben az abszolutisztikus hatalmi öncélúság áldozataivá váltak. Olyan áldozatokká azonban, akik bizonyos értelemben meg is érdemelték sorsukat, mert mindig megelégedtek pillanatnyilag élvezett előnyeikkel, és soha nem merték elszakítani a főhatalommal őket összekötő köldökszinórt, ez pedig végül is sorra megfojtotta őket.

A radikálisok pontosan ezt ismerték fel: azt, hogy az abszolutizmus előtti korszakhoz való visszatérés a Hódítás nyomán kialakult egész politikai-intézményi rendszer előtti korszakhoz való visszatérést kell hogy jelentse, azt, hogy az abszolutizmus gyökere és forrása magában a rendszerben keresendő. Őket nem tévesztették meg a király és a parlament közötti békésebb együttműködés korszakai, mert jól tud-

ták, hogy amit az önmagát a főhatalom egyedüli birtokosának tekintő király egy bizonyos helyzetben elfogad, azt egy másik helyzetben habozás nélkül felrúghatja.

Így aztán a Hódítás előtti korszak — bármilyen messzinek, távolinak és mitikusnak tűnik is azok számára, akik az időt „objektív megnyiség”-nek tekintik — hirtelen nagyon közelivé vált. Közelivé — de nem a maga empirikus, hanem elméleti valójában. Nem empirikus, hanem elméleti modellként: mint természetes állapot.*

Ahhoz tehát, hogy túl lehessen lépni az abszolutizmuson, vissza kellett térni a társadalom természetes állapotához. Ez a természetes állapot távolról sem nevezhető „demokratikus”-nak, egyáltalán nem mentes az igazságtalanságtól és az erőszakoskodástól. Van azonban egy rendkívül lényeges sajátossága: az, hogy mindig egyesek vagy legfennebb egyes csoportok a hatalmaskodók, nem pedig az abszolutisztikus államban személytelenné és általánossá váló hatalom, a „törvényes erőszak”, és, így mindazok, akiknek létérdekeit sérelem éri, az általuk legmegfelelőbbnek ítélt módon védekezhetnek.

A normann hódítás előtti nemzeti múlt, a nemzet idegen elnyomástól mentes természetes állapota tehát egyfajta „abszolút múlt”-tá vált. Az angol polgár „ősi jogai” mögül előtűntek az ember természetes, abszolút és permanens jogai.¹¹⁸

* Az état de nature-t helyesebb természetes, és nem természeti állapotnak fordítani, itt ugyanis nem az ember társadalom előtti állapotáról van szó (ami nonszensz), hanem az emberi társadalom természetes állapotáról, a természetes társadalomról, amely szemben áll a hatalmilag integrált társadalom természetellenességével, és alapja, kiindulópontja az önmagát kormányzó, a hatalmat önmagába integráló politikai társadalomnak. (Ugyanígy az embernek nem természeti, hanem természetes jogai vannak.)

A társadalom eredeti, természetes állapotát Overton a következőképpen jellemzi: „Minden egyének megvan a maga individuális tulajdona, melyet senki sem sérthet meg és nem bitorolhat: önmaga fölött gyakorolt tulajdonjoga nélkül az ember nem lehetne önmaga, és senki sem hiheti, hogy e jogától bárkit is megfoszthat anélkül, hogy nyilvánvalóan meg ne sértené magának a természetnek az alapelveit és az emberek közötti méltányos és igazságos viszonyok szabályait. Senkinek sem lehet az én jogaim és szabadságaim fölött hatalma, és nekem sem a másoké fölött: csak ha ezt betartják, maradhat fenn az enyém és a tied. Nem lehetek más, mint önmaga fölötti tulajdonjogával élő individuum ... [I may be but an Individual!, enjoy my selfe and my selfe propriety ...]; ha messzebb is kiterjesztem jogigényemet, mások jogának megsértőjévé és bitorlójává válok, amihez nincs jogom. Mert minden ember természettől fogva, egyenlően és egyformán arra született, hogy szeresse a tulajdont, a szabadságot és a függetlenséget. Amiképpen valamennyien természetes, velünk született szabadságunkkal és tulajdonjogunkkal szakadtunk Istentől a természet által erre a világra [as we are delivered of God by the hand of nature into this world, every one with a naturall, innate freedome and propriety], hasonlóképpen egyformán és egyenlően kell élnünk is velünk született jogunkkal [Birth-right] és kiváltságunkkal. Senkit sem foszthat meg természetes módon [naturally] szabadságától és nem változtathat rabszolgává szomszédja ravaszsága és erőszakossága, mert az embernek természetes ösztöne, hogy megóvja magát mindentől, ami ártalmas és fenyegető lehet számára. Ez a lehető legésszerűbb, -méltányosabb és -igazabb ösztön minden emberben megvan, természettől fogva. Nem irtható ki az emberi fajból [not to be rooted out of the kind] ...

Ebből az igaz forrásból vagy gyökérből ered minden igaz emberi hatalom. Nem; közvetlenül Istentől, mint ahogy a királyok állítják felségjogukról, hanem csak közvetve, a természet által...¹¹⁹

Minthogy „a természetnek szilárd törvénye és alapvető elve, hogy minden, ami csak él és mozog és leheletnyi élet van benne, megvédje, óvja és megszabadítsa magát mindentől, ami káros, ártalmas és fenyegető lehet számára”¹²⁰, a szolgaság [Bondage] bármilyen formája: blaszfémia. Ahol szolgaság Van, a szabadság nem maradhat meg, mert az egyik megsemmisíti a másikat¹²¹ [one be so destructive to the Being of the other, that, where the one is, the other cannot be]*, szabadság nélkül pedig az ember nem tudja megvédeni önmagát. A normann hódítás által bevezetett „bűnös és keresztényellenes jobbagyság [villany]”¹²² intézménye tehát nem más, mint a természet törvényének erőszakos megsértése. Ugyanígy „valakit rabszolgává tenni vagy rabszolgává lenni egyenlő az elállatiasodással, az ember eredeti és ősi rendeltetésének feladásával”¹²³.

Ez a kitétel külön is rávilágít arra, hogy természetén itt valóban nem valamiféle társadalom előtti, az állatok társas együttélésére emlékeztető természeti állapotot kell értenünk, hanem — mint már említettük — az emberi

* Mennyire más ez, mint a német filozófia szabadságmeghatározásai, amelyek vagy a gondolat feltétlenségében látták a szabadságot (s így nagyon jól össze tudták azt egyeztetni a valóságos szolgasággal), vagy a történelmi fejlődés — alkímiához hasonlítható — dialektikájában. Ez utóbbi filozófiai opció, a maga ideológiai folytatásai révén valóban történelmi szerepet játszott: lehetővé tette, hogy a valóságos szolgaság valóságos szabadságként fogadtassa el magát. Az álvalóságot termelő ún. objektív dialektika helyett az angolok inkább a vagy—vagy logikáját kedvelték. Vagy szabadság, vagy szolgaság. Ahol az egyik lehetséges, a másik lehetetlen.

társadalom természetes állapotát. Az ember itt már társadalmi, de még nem társult lény, teljes mértékben rendelkezik önmagával, és semmilyen megállapodás nem kötelezi, de mint-hogy ez mindenkire érvényes, ki van téve mások esetleges önkényeskedésének és erőszakoskodásának. A társadalom ebben a csak elméletileg elképzelhető tisztán „természeti” állapotban még teljesen szubjektív (csak a saját érdekeik által vezérelt egyes individuumok cselekszenek benne), és ugyanakkor bizonyos értelemben teljesen objektív is, mert az egyesek cselekedeteit kizárólag a maga láthatatlan és meg nem tervezett, vagyis nem tudatos mechanizmusai révén szabályozza. Így ezzel a maximális szabadságot maximális fenyegetettséggel és bizonytalansággal társító állapottal szemben a szolgátság, a hatalmilag megszervezett és megtervezett társadalom kétségtelen előnyöket is hozott, mert biztonságot jelentett és védelmet nyújtott mindazoknak, akik lemondtak (vagy kénytelenek voltak lemondani) szabadságukról.

Az angol radikálisok egy más típusú, nem elnyomáson, hanem szerződésen, közös megegyezésen alapuló szervezett társadalom szószólói voltak. De mint ahogy előbbi esetben nem az elnyomás, a szabadságtól való megfosztottság teremti, hozza létre a társadalmat, ugyanígy az utóbbiban sem az ún. társadalmi szerződés aktusa teszi lehetővé a „természeti állapot”-ból a társadalomba vezető átmenetet. Mindkét esetben a természetes állapotban már meglévő elemek pusztá átrendezéséről van szó: az egyes emberek természetes szabadságának hatalmi kisajátításáról, illetve közös megegyezéssel történő korlátozásáról. Ez az explicit vagy implicit közös megegyezés a társadalmi szerződés: az embert rendeltetésénél fogva megillető természetes szabadságok egy részének önkéntes átruházása a választott politikai testületekre. A természetes társadalom politikai társadalommá

szerveződése egyetlen szintetikus aktus: egy olyan „pacte d’association” vagy „hallgatólagos szerződés” [tacit contract], amelyről „természetesen és racionálisan feltételezhetjük, hogy ‘megkötötték, bár soha nem mondták ki’ [Naturally and Rationally implied to foe made, althou it never be expressed].¹²⁴ A társadalmi szerződés (contrat social, Gesellschaftsvertrag) egyben politikai szerződés (contrat de gouvernement, Herrschaftsvertrag) is, hiszen csak az önkéntes és kölcsönös társulásként [mutuall society] megszerveződő társadalomról feltételezhető, hogy a polgárok önkéntes hozzájárulását bíró politikai intézményei legyenek. A parlament és a király között például csak akkor lehet szerződést kötni, ha a királyi hatalmat eleve az egyesek természetes szabadságaiból elvont „mennyiség”-ként fogjuk fel, nem pedig önelvű és önálló entitásként. Ez utóbbi esetben csak taktikai egyezkedésről lehet szó, amit az erősebbnek bizonyuló fél az első adandó alkalommal felrúg.

A szervezett társadalom ‘mindenképpen tudatos cselekvés eredménye, anélkül azonban, hogy a társadalom állaga, „szubsztanciája” maga is az volna. Az akarati jelleg csupán a szervezethez vonatkozik: a szolgáson alapuló társadalomban a természetes ‘társadalom szabadságkvantumának egyetlen akarat általi kisajátítására, a kölcsönös társuláson alapuló társadalomban pedig a természetes szabadságkvantum együttes, társadalmi érvényesítésére. A társadalmi szervezethez említett két formája közötti döntő különbség éppen az, hogy míg a természetes szabadság hatalmi kisajátítása *megszünteti* az egyének szabadságát és a társadalmi szerveződés kizárólagos szubjektumává az abszolutisztikus hatalmat teszi, a természeti szabadság társadalmi érvényesítése az individuális szabadságok racionális egyeztetése révén rendkívüli mértékben *felfokozza* az egyének

természetes szabadságának rendezettségi fokát, következésképpen hatékonyságát és erejét.

Az individuális szabadságok racionális egyeztetésének legtermészetesebb módja: úgy védelmezni saját érdekeinket, hogy tiszteletben tartjuk mások érdekeit, „úgy viszonyulni mindenkire, ahogy elvárjuk, hogy hozzánk viszonyuljonak” [doing unto all men as we would be done unto].¹²⁵ A társadalom horizontális, az egyenlőség és méltányosság elvén alapuló szervezete, az individuumok kölcsönös, szabadságon és nem szolgaságon alapuló biztonsága azonban csak a vertikális megosztottság, szabadságunk önkéntes korlátozása, illetve átruházása révén biztosítható. „Ezért általános jelenség az emberek között — mondja Overton —, hogy veleszületett tulajdonjogaik egy részét átadják választott képviselőiknek [there is a general communication amongst men from their several innate properties to their Elected Deputies], hogy öröködjének jólétük, fegyelmük, kormányzásuk, vagyonuk és biztonságuk fölött.”¹²⁶ Rendkívül fontos megszorítás azonban, hogy „az ember csak annyit adhat át [veleszületett jogaiból], amennyi jólétéhez, boldogságához és biztonságához szükséges ... aki többet ad, bűnt követ el saját természete ellen [sins against his owne flesh], az pedig, aki többet vesz el, tolvaj, aki saját fajtáját megrabolja ... Következésképp, amint az ember természet szerint *nem* követhet el erőszakot önmaga ellen, nem ütlegetheti, gyötörheti és kínozhatja önmagát, ugyanúgy természet szerint *nem* ruházhat másra sem ilyen hatalmat”.¹²⁷

A hatalom tehát nemcsak hogy az ember természetes szabadságából ered, de a maga kiszámíthatatlan teljessége szerint végig az érdekeik racionális egyeztetése céljából egymással társuló emberek, a nép természetes tulajdona marad. Az ember tehát „szabad és önkéntes al-

kotó”-ja [free and voluntary author]¹²⁸ ugyan a politikai társadalomnak, arra azonban nem terjedhet ki szabadsága, hogy veleszületett szabadságáról, természetes örökségéről lemondjon.

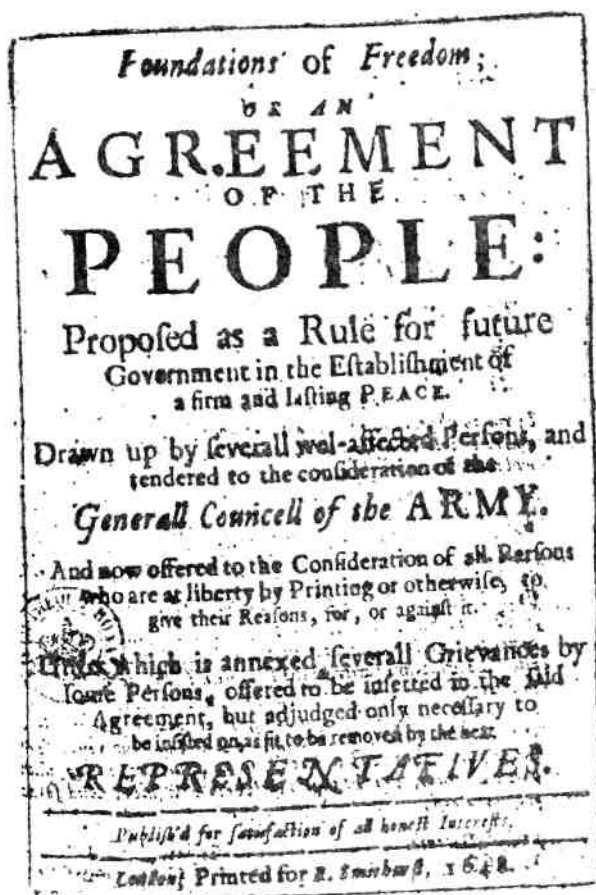
„Közszabadságunk — mondja Overton — Anglia valamennyi szabad [free-born] polgárának veleszületett joga”, amelyről sem egyénileg, sem pedig közületileg egyszerűen nem lehet lemondani. Mint ahogy a hatalomra való eredendő jogosultságról sem, mert a társadalom természetes állapotában tartalmazza az összes emberi képességeket, amihez képest a társadalmi rendezettség bármilyen formája csak másodlagos és derivatív lehet. A vezetőkre és vezetettekre bomló politikai társadalomban a leg-

* A természetes szabadság teljes átruházásának lehetetlensége az angol radikálisok ideológiájának sarkalatos pontja, amelynek jelentőségét csak akkor tudjuk igazán felmérni, ha meggondoljuk, hogy Hobbesnak a népszuverenitást az abszolútizmussal (vagy az abszolútizmust a népszuverenitással) összeegyeztető zseniális ötlete (mely a politikai ideológiák későbbi története során fényes pályát futott be) pontosan a természetes szabadságról való teljes lemondásira épül. Ez a társadalmi legitimitással ellátott abszolútizmus (amelyben a nép, a társadalom az őt képviselő fejedelemre ruházza természetes jogait és szabadságait) a társadalmat mindig leereszkedő idegenséggel kezelő hagyományos abszolútizmusnál sokkal hatékonyabban semlegesítette az egyéni és társadalmi autonómia nevében fellépő törekvéseket. Amire az előbbi mindig csak elkésve tudott lesújtani (anélkül, hogy a „baj” gyökeréig hatolt volna), azt ez utóbbi a legtöbbször eleve megakadályozta. A társadalom és a nép nevében fellépő hatalommal szemben szinte a lehetetlenséggel határos a társadalom és a nép nevében fellépni, mert ahhoz, hogy ez a forradalmi üzenet érthetővé váljon, mindenekelőtt magának az ideológiai nyilvánosságnak a szerkezetét kellene megváltoztatni, ami viszont — minthogy épp a nyilvánosság adott szerkezete biztosítja a hatalom „legitim” gyakorlását — mindig csak az abszolút hatalom bukása után válik lehetővé.

főbb hatalom hordozója a nép,* amelynek „természetes szuverenitása ösztönös és elidegeníthetetlen”.¹²⁹ „A kormányzat a népből ered, és ha az emberek jóléte és boldogsága úgy kívánja, tetszésük szerint megváltoztatható”¹³⁰ [mutable at their pleasure]. A politikai társadalom pontosan ebben különbözik mind a hagyományos abszolutizmustól, amelyben a vezetettek (alattvalók) csupán részesülnek a tőlük mind eredetében, mind működésében „független” hatalom adományaiból, mind pedig a Leviatán-típusú, „a nép hatalmán alapuló” modern, „forradalmi” abszolutizmustól, amely épp ellenkezőleg, az embereket, a népet változtatja meg, illetve modellálhatja tetszése szerint.

Az említett természetes szuverenitás a következő három dolgot jelentette: a képviselők (és általuk a kormány) megválasztásának jogát, a kormány bírálatainak jogát, és végül a kormány megbuktatásának jogát. A polgárok felelősségre vonhatják a parlamentbe megválasztott megbízottaikat (Commissioners), ha úgy látják, hogy azok nem tesznek eleget a nép egyeteme iránti kötelezettségeiknek, a társadalom természetes testületének ugyanis mindig rendelkeznie kell olyan eszközökkel, amelyek lehetővé teszik számára, hogy — ha kell, erőszakkal is — érvényesítse érdekeit. „A természetes testület [the Body naturall] — mondja Overton — saját biztonsága érdekében lemetsheti, -csonkolhatja, -vághatja a korrump és romlott tagokat a képviseleti ‘testületről’ [the Body Representative], sőt ... egészében feloszlathatja azt, amennyiben parlamenti, vagyis tényle-

* „The people in generall — mondja Overton — are the originall sole legislators, and the true fountain... of all just power” [kiemelések tőlem: M. G.], vagyis nem a nép mint mitikus kollektív lény, hanem az emberek minden igaz hatalom eredeti megalkotói, vagyis szubjektumai (*Regall Tyranny*, in: I.m. 610.).

A levellerek alkotmánytervezete, amelyet „most mind-azok figyelmébe ajánlunk, akik megtehetik, hogy nyomtatott vagy más formában állást foglaljanak mellette vagy ellene”.

gesen képviseleti jellegét teljesen elveszítve a hitelhagyás vétkébe esett. Ez teljesen nyilvánvaló és világos. Mindebből elkerülhetetlenül következik, hogy ... a kényszerűség és az önvédelem állandó és változhatatlan előírása szerint bárki vagy bárkik törvényesen [warrantably] felléphet(nek) az emberek [the people] nevében és érdekében, hogy megóvják őket [to preserve them] a fenyegető romlástól és pusztulástól. Ez(ek) a személy(ek) így cselekedve nem tesz(nek) mást, mint amit bárki természetlől fogva köteles megtenni.”¹³¹

Amikor a társadalom politikai képviselői árulókká válnak, a politikai társadalom megsemmisül, és visszakerül jogaiba a természetes állapot. „Az árulás nem más, mint az emberi társadalom megsemmisítése, olyan cselekedetek sora, amelyek a függőséget, a szolgaságot és rabságot kívánják bevezetni. (. ..) Ennélfogva bármilyen rendelet, ediktum, parancs, utasítás vagy törvény, bárkitől is származzék, amely az egyszerű találkozáson túlmenő társulás, közösség, emberi békesség és létel [humane society, fellowship, tranquillity and being] fenntartására és védelmezésére törekvő szabad emberi csoportosulások megsemmisítését, kiirtását vagy megzavarását célozza ... egytől egyig embertelen és ördögi, megalkotói pedig — ezek a szörnyetegek az emberek között — nem mások, mint árulók, akik felláztak az emberi természet ellen.”¹³²

Mivel törvényes hatalom csak a polgárok bizalmán (trust) alapulhat, „abban a pillanatban, amint a kormányzással megbízottak elárulják és elveszítik a polgárok bizalmát, a hatalom visszakerül oda, ahonnan eredt, vagyis a megbízók kezébe”.¹³³ A bizalommal való visszaélés (breach of trust), mondja Overton, „felold az engedelmesség kötelezettsége alól és felhatalmaz bennünket arra, hogy a megbízókhöz fo-

lyamodjunk*, anélkül hogy ez a legcsekélyebb mértékben is a hatalom semmibe vételét, az engedelmség megtagadását jelentené. A megbízókhöz való folyamodás ugyanis egyáltalán nem a hatalom, hanem csak a személyek ellen irányul; nem hagyja cserben a hatalmat, csupán követi azt, amint visszatér forrásához.”¹³⁴

Overton szerint az ellenállás nemcsak jog, hanem: kötelesség, „a természetnek az isteni parancsolattal megegyező elidegeníthetetlen alapelve”. „Ha — írja tovább az *An Appeale*-ben — a zsarnokságnak nem lehetne ellenállni, akkor megengedhető volna, hogy bárki megölhesse önmagát vagy hogy másvalakit felhatalmazzon, hogy hóhéra legyen, de Isten törvénye szerint mind az egyik, mind a másik teljességgel törvénytelen. Ennélfogva kötelességünk az ilyenfajta embertelenségnek és zsarnokságnak ellenállni... mert nem cselekedni annyi, mint megengedni [not to hinder is to give leave]. (. . .) Ennélfogva az isteni és emberi természet és az ész igaz törvényei minden gondolkodó és becsületes állampolgárt arra köteleznek,

* „Warranteth an Appeale” — mondja Overton az *An Appeale From the degenerate Representative Body... to the Body Represented, The free people in generall...* című pamfletjében. Ritka, kivételes pillanat, amikor az ideológus nem átéli, hanem éli a saját szerepét. Egy dolog megállapítani, hogy forradalmi helyzetben a néphez lehet, sőt kell folyamodni, és más dolog *valóban* a néphez, „a szabad emberek összességéhez” folyamodni. Érdekes, hogy ez az alapvető ideológiai gesztus egyformán groteszknak és irreálisnak tűnik mind a teljes politikai szabadság, mind pedig a teljes politikai szabadságnélküliség (zsarnokság) körülményei között. Igazi racionalitása csak a kollíziós helyzetekben nyilvánul meg, amikor a zsarnokság még leplezetlenül érvényesül, de „a szabad emberek összességé”-nek szemében már érvénytelen. Ahol szabadság van, ez az ideológiai gesztus érthető, de értelmetlen, ahol pedig nincs, ott maga volna az ésszerűség, csak éppen nem érthető.

hogy vesse latiba minden erejét annak érdekében, hogy az ilyen bitorlókat és elnyomókat akár politikai eszközökkel, akár erőszakkal, vagy mindkettővel eltávolítsák és kiirtsák a kormányból . . . Ha nem így cselekszünk, csak a szolgaság, a zsarnokság és az elnyomás marad gyermekeink számára örökül.”¹³⁵

A levellerek ideológiai alternatívája tehát — mint látható — elsősorban közvetlen politikai célokra irányult: a forradalom törvényességét hirdette és indokolta a zsarnokság különböző formáinak törvénytelenységével szemben.* Hiba volna azonban azt képzelní, hogy ez a program nem volt más, mint a XVII. századi aktualitás megteoretizálása. A levellerek különböző ideológiai megnyilatkozásaiban olyan figyelemre méltó megállapításokra bukkanhatunk — például tulajdon és szabadság vagy politikai társulás és politikai társadalom viszonyáról —, amelyek döntő támpontok lehetnek számunkra e máig is nyitott társadalomelméleti és ideológiai kérdések helyes megközelítésében.

* Hangsúlyoznunk kell, hogy ez az ideológia nem a forradalom objektív elkerülhetetlenségére, hanem a zsarnoksággal való aktív, tevőleges szembefordulás szubjektív kötelességére apellált. Az „objektív” helyzet csak azok számára válik forradalmivá, akik felismerik, hogy szolgaságban élnek, és nem kívánnak tovább szolgaságban élni. Az angliai kollíziós helyzet például — többek között — abban különbözik a kollíziós társadalmi formától, hogy míg az előbbi a szolgaság megszüntetéséhez, a politikai társadalom intézményrendszerének forradalmi érvényre juttatásához és ezzel magának a kollíziós helyzetnek a megszüntetéséhez vezetett, az utóbbiban a szolgaság belső és külső fenntartói eresebbnek bizonyultak és bizonyulnak a forradalom újból és újból nekigyürkőző erőinél, arra azonban nem képesek, hogy a hatalmilag integrált társadalom autonóm politikai potencialítását, politikai társadalommá válásának történelmi lehetőségét is megszüntessék. Így a kollíziós helyzet — bár konkrét tartalma és formája a szolgaság tartalmától és formájától függően változik a történelem folyamán — e társadalmi forma permanens jellemzőjévé válik.

„Nem lehetek más, mint önmaga fölötti tulajdonjogával élő individuum ...” — mondja Overton. Vagy más helyütt: „Az emberek természetűl fogva egyformán arra születtek, hogy szeressék a tulajdont, a szabadságot és a függetlenségét ...”¹³⁶ Az ilyen és ehhez hasonló, Angliában nagyon természetesen hangzó kijelentések többnyire elborzasztották az ún. közösségi társadalmakat idealizáló teoretikusokat és ideológusokat¹³⁷, akik a magántulajdon elvével és gyakorlatával együttjáró individualizmusban csupán romboló tényezőt láttak, és nem vették észre, hogy itt tulajdonképpen nem a közösség mint érték áll szemben az individuummal mint értékrombolóval, hanem a hatalmilag integrált (és kisajátított) társadalom az individuumok szabad társulásaként (mutual society) felfogott társadalommal. Az egyén természetes jogaihoz való ragaszkodás nem társadalomellenes, hanem épp ellenkezőleg, a sui generis, vagyis autonóm társadalom, a politikai társadalom megeremtésének előfeltétele. Következésképp az az ideológus, aki az individuum feltétlenségéért száll síkra, egyáltalán nem individualista. „Nemo sibi nascitur, senki sem önmagáért született” — olvassuk ugyancsak Overtonnál.¹³⁸ Vagy még határozottabban: „Elismerem, hogy nemcsak önmagamért születtem, hanem épp annyira felebarátoméért, mint önmagamért; és el vagyok tökévelve arra, hogy teljes igyekezettel és hűséggel teljesítsem az Istentől rám mért feladatot [trust], hogy mások javáért munkálkodjam, még akkor is, ha ezzel kockára tenném földi léte-
met.”¹³⁹

Azt állítani, hogy az individuális jogok követelése individualizmus — játék a szavakkal, hangsúlyozza Olivier Lutaud. „Minden »személyes jog«, amit mások számára követelünk és így általánosítunk, épp azáltal »társadalmiasul«,¹⁴⁰

Kitűnő példája ennek a társadalmiasulásnak

az 1647 késő őszen a putney-i templomban Cromwell elnökletével megrendezett vita (Putney Debates), amelynek teljes anyaga fennmaradt. Az imádkozási szünetekkel tarkított vita résztvevői — mondja Cromwell életrajzírója — „olyan féktelen és prófétai gondolatokat hangoztattak, amelyeket csak több mint háromszáz év múlva, vagy talán még akkor sem lehetett megvalósítani”.¹⁴¹ A vita tárgya a hadseregben tevékenykedő levellerek (agitátorok) által megszerkesztett ún. Első Egyezmény (First Agreement of the People), amelyet jóváhagyás végett a hadsereg Nagytanácsa (General Council) elé terjesztettek.

Íme a hallgatólagos társadalmi szerződést formális politikai megállapodássá (alkotmánnyá) fejlesztő Egyezmény szövegének néhány részlete:

„Kijelentjük, hogy a nemzet jelen egyezmény alapján létrehozandó és valamennyi jövőbeli képviselőtének hatalma, mely csak a választók hatalmánál alsóbbrendű ... a törvények alkotására, megváltoztatására és hatályon kívül helyezésére terjed ki, valamint mindenre, ama pontok kivételével, amelyeket a képviseltek kifejezetten vagy következőlegesen a maguk számára tartanak fenn.

Ezek pedig a következők:

1. A vallás dolgait, valamint az istentisztelet módját egyáltalán nem [not at all] bízunk semmiféle emberi hatalomra ... mindamellett a nyilvános közoktatás [the publice way of instructing the Nation] az ő hatáskörükbe utaltatik (bár nem lehet kötelező).

2. Az erőszakos hadi toborzás ellentétben áll szabadságunkkal, ennél fogva erre nem hajtalmazzuk fel képviselőinket... mivel pénzből (ami a háború fő mozgatóereje) mindig elég állván rendelkezésükre, sohasem lehetnek szűkében olyan embereknek, akik bármilyen igaz ügy érdekében készek fegyvert ragadni. (...)

4. Minden eddigi és ezutáni törvény mindenkit egyformán kötelez, és sem birtok, sem vagyon, sem kiváltságlevél, sem rang, sem származás vagy tisztség nem jogosíthat fel senkit a másokra kötelező törvényes eljárások megkerülésére. (...)

A fentiekről kinyilvánítjuk, hogy ezek a mi velünk született jogaink [our native Rights] ...¹⁴²

Az agitátorok által javasolt Alkotmány tehát egy teljesen új, demokratikus politikai rendszert kívánt bevezetni, ami mindenekelőtt a meglévő parlament felosztatását és új parlament megválasztását vonta volna maga után. A radikálisok (Thomas Rainborough ezredes, az agitátor Edward Sexby meg a civil levellereket képviselő John Wildman és Maximilian Petty) és a konzervatív főtisztek (Cromwell, Ireton és Nathanael Rich) nézetei épp ezen a ponton, közelebbről a választójog kiterjesztésének kérdésében csaptak össze. A radikálisok az általános (férfi) választójog hívei voltak (manhood suffrage), de ebből kizárták az alamizsnából élőket és a cselédeket (servants).

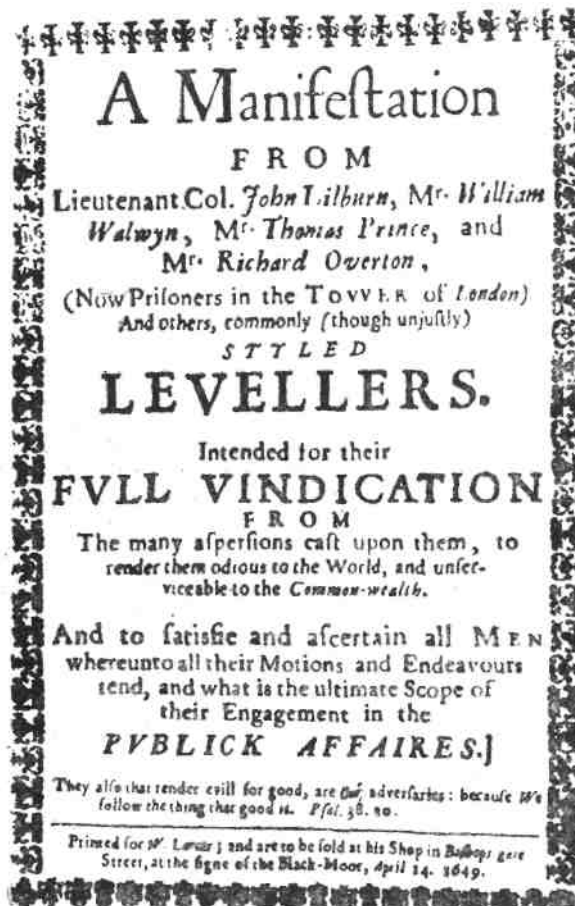
Cromwell a rá jellemző óvatossággal és ájtatoskodással reagált a javaslatra: „Valóban — mondotta — ez a dokumentum nagyon jelentős változásokat jelent be magában a királyság kormányzásában, az uralomban, amely alatt — mondhatni — azóta élünk, mióta nemzetként létezünk... E változások következményein azonban, egyebet most nem is véve tekintetbe, el kell gondolkoznia minden értelmes és jámbor embernek... Tegyük fel például, hogy velünk egyidőben egy másik embercsoport is összeül és elfogad egy hasonlóan erőszakos dokumentumot. Vajon nem vezetne ez teljes felforduláshoz? Nem válna akkor Anglia is egyfajta Svájcá, hogy az egyik megye a másik ellen hadakozzon, akárcsak ott az egyik kanton a másik ellen? (...) Nem elég olyasmiket

javasolni, ami idővel majd jó lehet, még akkor sem, ha feltételezzük, hogy a modell kitűnő és megfelelő lehet Anglia számára, és a királyság kész lenne azt elfogadni, hanem az a mi keresztényi és emberi kötelességünk, hogy elgondolkozzunk a következményeken és keressük a követendő utat.”¹⁴³

Ireton, Cromwell veje már sokkal nyíltabb volt: kifejtette, hogy a radikálisok által javasolt Alkotmány ellenkezik azzal a hagyományos, I. Edward (1272—1307) korabeli elvvel, amely szerint a képviselő nem önmagáért való, hanem a társadalmi és vagyoni helyzet függvénye.

„Ha jól értettem — hangsúlyozta Ireton —, a javaslatnak az az értelme, hogy az ország valamennyi lakosa egyenlő, és így egyenlő jogokkal bír a képviselők megválasztásakor . . . Es ha ez az értelme, akkor volna néhány szavam ellene. Ahhoz, hogy ezt általános szabállyá tegyék, az abszolút természetjogra kell hivatkozniuk, és meg kell tagadniuk az egész polgári jogot. . . Ami engem illet, azt hiszem, hogy a természetjog fogalma a legkevésbé sem helyes. Úgy vélem., hogy senkinek sincs joga arra, hogy részt vegyen a királyság ügyeinek intézésében és hogy megválassza azokat, akik eldöntik, milyen törvények szerint fognak kormányozni bennünket, senkinek sincs joga — mondom, —, akinek nincs szilárd és állandó jövedelme [fixed and permanent interest] ebben a királyságban. Éppen ezért nem hiszem, hogy a pusztán tény, hogy itt született, feljogosíthat valakit arra, hogy közreműködjék a hatalomban, amely rendelkezni fog földjeink és összes dolgaink fölött.

A képviselőket... azok választják, akik együttesen a királyság helyi jövedelmeit bíróják, vagyis azok a személyek, akiknek a kezében minden föld összpontosul és azok a korporációkba tömörülő személyek, akiknek a ke-

Az „általában (igaz hogy igazságtalanul) levellereknek [nivellálóknak] nevezett” vezető angol ellenzékiek kollektív „megnyilatkozása” a Towerből, melyben „teljesen igazolják magukat” azokkal a rágalmakkal szemben, amelyek a javak köztulajdonba vételét követelő diggerek [földvájárok] kommunisztikus irányzatához hasonlítják őket, hogy „gyűlöletesek legyenek a világ és használhatatlanok a közösség számára”.

zében minden kereskedelem összpontosul [in whom all land lies, and ... in whom all trading lies]. (...)

Mindezt a tulajdon iránti érdeklődés mondatja velem ... Gondolja meg mindenki, ne-hogy viselkedésével a tulajdon teljes felszámolásához nyújtson segédkezet. Mert ez az ország alkotmányának legalapvetőbb éltető eleme: ha felszámoljuk, mindent felszámolunk vele... Milyen jogra hivatkozva állítják önök, hogy az egész népnek joga van választani? A természetjogra? Ha erre hivatkoznak, akkor — úgy tűnik nekem — nem tehetnek mást, mint hogy minden tulajdonjogot kétségbevonjanak, éspe-dig a következő okokból: ugyanazon természetjog (bármilyen legyen is), melynek alapján állítják, hogy az egyik embernek ugyanolyan joga van, mint a másiknak kormányzója megválasztásában — ugyanazon természetjog alapján ugyanaz az ember hasonlóképpen jogot formálhat mindazokra a javakra — húsrá, itálra, ruhára —, amelyeket csak meglát, hogy elvegye és felhasználja azokat a saját létfenntartásához. Ami pedig a földet illeti, szabadságában áll birtokába venni és megművelni azt, és ezt a szabadságát fenntartja mindarra vonatkozóan, ami fölött bárki is úgy véli, hogy tulajdonjoggal bír! Ennélfogva én tehát azt mondom, hogy amennyiben a polgári alkotmány legalapvetőbb része ellen fordulva önök a természet törvényére hivatkozva azt állítják, hogy bárki megválasztója lehet azoknak az embereknek, akik az ország törvényei felől döntenek, miközben neki magának semmiféle jövedelme nincs... ó, ha ezt megengedjük — hogy szabadok vagyunk, hogy egyenlők vagyunk, hogy az egyik embernek ugyanolyan választójoga lehet, mint a másiknak — ... amennyiben valamennyi érvényben lévő alkotmányt felrúgva önök a természet törvényéhez ragaszkodnak, akkor nagyon szeretném, ha valaki megmutatná nekem,

hogyan hol vannak annak a határai, és hogyan hol fognak önök megállni, ha minden tulajdont felszámolnak! (...)

Íme, hogyan következhet be a tulajdon pusztulása: könnyen lehet, hogy a fenti kategóriába tartozó embereket fogják megválasztani, vagy legalábbis ők lesznek többségben: akkor hát ezek az emberek vajon miért ne szavazhatnának minden tulajdon ellen? (...)

A tulajdont nem Isten és nem a természet törvénye adományozza nekünk: hanem, emberi alkotmány. Tulajdonos vagyok és élvezni fogom tulajdonomat. [I have a propertie and this I shall enjoy.] A tulajdonnak az alkotmány a létrehívója. (...) Ha valakinek az isteni törvényire hivatkozva kellene a tulajdonhoz való jogát igazolnia, ez túl távoli áttétel lenne. A mi tulajdonjogunk másfajta valóságokon alapul, mint ahogy választójogunk is. (...) Mindazok szabadságát, akik állandó jövedelemmel bírnak ... — ezt kell biztosítanunk. A szabadságot általános értelemben nem biztosíthatjuk, ha a tulajdont meg akarjuk őrizni. (...)

Elismerem, hogy... a törvényhozó hatalom ... igenis a népből ered, [népen azokat értve,] akik a földben rejlő állandó jövedelem birtokában vannak...¹⁴⁴

Ireton okfejtését Nathaniel Rich még tovább konkretizálta: „Bevallom, a tábornok [Ireton] ellenvetését nyomós érvek támasztják alá, mert őt az egyhez azoknak az aránya, akiknek nincs állandó jövedelmük... Ha a gazda és a cseléd egyenlő választók, akkor azok, akiknek nincs jövedelmük, nyilvánvalóan azt fogják legfőbb érdeküknek tekinteni, hogy azokat válasszák meg, akiknek nincs jövedelmük. Megtörténhet, hogy a többség törvény útján és nem felfordulás közepette fogja elpusztítani a tulajdont; hozhatnak ugyanis egy olyan törvényt, amely kimondja a, javak és a vagyon egyenlőségét...¹⁴⁵

Mit tudott a radikális szárny ezekre a valóban „nyomós érvek”-re válaszolni?

Thomas Rainborough ezredes például a következőket: „Nagyon jól emlékszem — mondotta —, mit mondott ez az úr, ott az ablak mellett [Rich]: hogy nem lehet szó többé tulajdonról, mert akkor jelentkezni fog az a bizonyos öthatod, a hatalomból kizárt szegénység. A másik oldalról pedig azt mondta valaki, hogy ha nem így lesz, akkor csak a gazdagokat fogják megválasztani. Én pedig azt mondom, hogy ebben az esetben az az egythatod egyszerűen rabszolgasorba juttatja a másik öthatodot... De akkor, kérдем én, vajon miért harcolt a katonák mostanáig? Bizonyára azért, hogy rabszolgasorba juttassák önmagukat, és hogy a gazdagokra, a földbirtokosokra ruházzák a hatalmat ...

Én azt hiszem, hogy egy ember csak annyiban tekinthető valamely kormányzat alattvalójának, amennyiben a saját jószántából [by his own consent] elfogadta azt, és igenis úgy gondolom, hogy Anglia legszegényebbjeit a szó szigorú értelmében véve egyáltalán nem kötelezi az a kormányzat, amelynek létrejöttében nem lehetett szavuk ... Egyetlen angolnak született polgárt sem szabad megfosztani attól a jogától, hogy megválaszthassa azoknak a törvényeknek a megalkotóit, amelyek alatt élnie és — amennyire én tudom, — sokszor halnia kell...”¹⁴⁶

A radikálisok megnyilatkozásaiban szerencsésen keveredik a spontán igazságérzet diktálta felháborodás (az „isten bizony!” logikája) az elvi kérdésfelvetést elvi kérdésfelvetéssel szembesítő, érvelő ideológiai magatartással. „Mivel a dolog — mondja Sexby a putney-i vitában — arra megy ki, hogy az embereket csak a tulajdon teheti alkalmassá arra, hogy megválaszthassák képviselőiket, íme, miként vélekedem erről: nagyon sok tulajdon nélküli ember van Angliában, akiknek isten bizony, van

annyi joguk, hogy a választás e szabadságával éljenek, mint a nagy birtokok urainak. (...)

Mi fegyvert ragadtunk ebben az országban, és kockára tettük az életünket, és mindezt kizárólag azért, hogy visszanyerjük velünk született jogainkat és kiváltságainkat, amelyek mint angol polgárokat megilletnek bennünket, márpedig az itt felhozott érvekből az derül ki, hogy ilyen jogaink egyáltalán nincsenek. Sok ezren vagyunk itt katonák ... *kevés tulajdonunk van, ha vagyoni állapotunkat nézzük, de van velünk született jogunk.* De most úgy tűnik, hogy akinek vagyona nem ér el egy bizonyos nagyságot, annak jogai sem lehetnek ebben az országban. Nem tudom; elhinni, hogy ennyire semmibe vegyék a reményeinket. Ha nem volna jogunk az országhoz, olyanok lennénk, mint a zsoldos katonák.¹⁴⁷

A lényegét tehát Sexby mondotta ki: „kevés tulajdonunk van, ha vagyoni állapotunkat nézzük, de van velünk született jogunk”. Vagyis a tulajdon mint vagyon nem tévesztendő össze a szabadsággal mint alapvető emberi tulajdonnal. Az ember „individuális tulajdona”, „önmaga fölött gyakorolt tulajdonjoga”, amelyről Overton azt mondja, hogy senki sem sértheti meg és nem bitorolhatja, magasabb rendű a szűkebb értelemben vett tulajdonhoz, a tulajdonhoz mint vagyonhoz képest. Csak ha az előbbi tiszteletben tartják, „maradhat fenn az enyém és a tied”. Így aztán az „önmaga fölötti tulajdonjogával élő individuum” természetesen *tulajdonos is*, de ebbéli minősége nem jogforrás, hanem csupán veleszületett természetes jogának egyik érvényesülési formája.¹⁴⁸

A szabadságnak a tulajdonnal szembeni, pontosabban a szabadság öncélúságának a tulajdon öncélúságával szembeni felsőbbrendűsége valóban forradalmi gondolat, amelyet azonban az ún. polgári társadalom történetészei és teoretikusai többnyire helytelenül

értelmeztek és értelmeznek. Howard Shaw szerint „Sexby és társai erőteljesen kifejezésre juttatták, hogy az egyéni szabadsági jogok [individual rights] fontosabbak, mint a tulajdonjogok [property rights]”.¹⁴⁹ A szóhasználat azt a látszatot kelti, mintha különböző természetű és forrású jogokról volna szó, holott Locke számára például még világos volt a két jogi szféra közötti benső összefüggés. „Bár a föld és az alacsonyabb rendű teremtmények — írja a társadalom természetes állapotát jellemezve — az emberiség közös javai, mégis minden embernek megvan a saját személye fölötti tulajdonjoga.”¹⁵⁰ Az ember „saját maga ura”, „saját személyének tulajdonosa”, és ez az eredendő tulajdonosi minőség a szó szoros értelmében vett tulajdon forrása.¹⁵¹ A politikai társadalomról szólva Locke még világosabban fogalmaz: az emberek mindenekelőtt azért kívánnak másokkal társult viszonyba lépni, „hogy kölcsönösen megóvják életüket, szabadságukat és vagyonukat, amit általános elnevezéssel tulajdonnak hívok” [which I call by the general name, property].¹⁵²

A tágabb és szűkebb értelemben vett tulajdon különbségének, továbbá logikai összefüggésüknek pontos érzékelése rendkívül fontos ahhoz, hogy megérthessük az angol radikálisok által képviselt ideológiai alternatíva forradalmiságának igazi tartalmát. Ez az alternatíva határozottan szembenáll a már többször említett konzervatív redukciónizmussal, ugyanakkor azonban korlátokat szabott magának a forradalmiságnak is, vagyis a szabadság öncélúságát nem áldozta fel a forradalom öncélúságáért, és így nem esett bele az utópikus redukciónizmus csapdájába.¹⁵³

Ami a putney-i vitán erőteljesen kidomborodó előbbi vonatkozást illeti, el kell ismernünk, hogy a döntő pontban Iretonnak és Richnek igaza volt. Valóban, könnyen lehet, hogy az

„állandó jövedelem” nélküliek mindenekelőtt a hozzájuk hasonlóak köréből fognak képviselőket választani, akik így a többség akaratát képviselve, „törvény útján és nem felfordulás közepette” fognak fellépni a tulajdon ellen. Minden attól függ azonban, hogy mit értünk tulajdonon. A politikai társadalmat alkotó, azt saját akaratukból fenntartó egyének, akik többségének kevés tulajdona van, ha a vagyoni állapotot nézzük, de van veleszületett joga, semmiképpen sem fognak *a tulajdon mint olyan* ellen fellépni, hiszen ezzel saját természetes jogukat, pontosabban e jog szabad érvényesülését csorbitanák, illetve akadályoznák. De minden bizonnyal fellépnek a szűkebb értelemben vett tulajdon, a tulajdon mint vagyon ellen, amennyiben az — kevesek kezében összpontosulva és mértéktelenül gyarapodva — a többség természetes jogának szabad érvényesülését akadályozza. A nagy vagyon törvényes korlátozása vagy éppenséggel társadalmi ellenőrzés alá vétele azonban nem kerülhet ellentétbe a politikai társadalom végcéljával, a társadalomalkotó egyének tulajdonának (életének, szabadságának és vagyonának) védelmével. Minthogy a tulajdon — a maga locke-i teljességében — lényegénél fogva magántulajdon, a társadalmat alkotó egyének elidegeníthetetlen attribútuma, elképzelhetetlen, hogy azt — ahelyett, hogy kölcsönösen megóvnák — *mindenestül* ráruházzák az őket képviselő intézményre vagy személyre, ez ugyanis egy Leviatán-típusú, ún. demokratikus vagy forradalmi despotizmushoz vezetne. Ha a politikai társadalom a maga belső fejlődése folyamán eljut majd egyszer odáig, hogy a szűkebb értelemben vett, a vagyonban tárgyiasuló tulajdont mindenestül terhesnek, szabadsága gyakorlati érvényesítése szempontjából feleslegesnek ítélje — akkor talán napirendre kerülhet e tulajdon megsemmisítése vagy inkább egyszerű megszűnése. Megsemmi-

sítés esetén ugyanis nagyon könnyen előfordulhat, hogy végül is a kisajátítók (az emberek, a people) fognak majd — *tulajdon* szabadságuk elpusztítóiként — kisajátíttatni.

Angliához visszatérve, meg kell tehát állapítanunk, hogy a „szabadságot általános értelemben” biztosító politikai társadalom, úgy ahogyan az a levellerek ideológiai elképzelésében, majd a XIX. század eleji nagy társadalmi reformok (Reform Bills) utáni angol valóságban körvonalazódott, nemhogy nem vezetett a (locke-i értelemben vett!) tulajdon pusztulásához, hanem épp ellenkezőleg, sikerült azt valóban általánossá tennie, a valóságos társadalom egészére kiterjesztenie.

Említettük már, hogy a politikai társadalom a XVII. századi Angliában csupán egy rendkívül eleven, dinamikus mag volt a szociológiai értelemben vett angol társadalmon belül.* Miközben az angol radikálisok a politikai társadalom kiterjesztéséért küzdöttek a hatalmi (vagyoni és ezzel szoros összefüggésben: politikai) kiváltságok rendszerét — királlyal vagy

* A „dinamikus mag” egy bizonyos ideológia és az azzal szorosan összefüggő sajátos társadalmi szervezet együttese. A kereszténység megjelenésétől kezdve folyamatosnak tekinthető európai történelem három ilyen „dinamikus mag”-ot ismer: a dél-európai (keresztény) egyházi társadalom, az északnyugat-európai (Angliából kiinduló) politikai társadalom és a közép- és kelet-európai (Poroszországból kiinduló) ún. Aufhebung-típusú (megszüntetve-megőrzött, vagyis hatalmilag integrált) társadalom jelentésszerű-hatalmi együttesét. A XX. század vége felé közeledve, úgy tűnik, a tévedés veszélye nélkül elmondhatjuk, hogy a három közül a politikai társadalom ideológiai- és valóságmodellje őrizte meg leginkább történelmi vitalitását és fejlődőképességét. Az az individuális gazdasági érdekérvényesítést a társadalmi szabadság magasabb érdekének alárendelő, de az előbbit is az utóbbi természetes megnyilvánulásának tekintő *logika*, amelyről az utópikus redukcionizmus ideológusai még ma is azt állítják, hogy „a legkisebb esélye van a túlélésre” (Vö.: Fehér F.—Heller A.: *Classe, démocratie, modernité*. Les Temps Modernes, 1983. nov. 859.l.)

király nélkül — változatlanul fenntartani kívánó konzervatív érdekszövetség ellen — ezt nem a tulajdonnal egyáltalán nem bíró szegénység (az alamizsnából élők, valamint a bérből élő napszámos vagy belső cselédség) nevében tették. Ezt a társadalmi réteget ők maguk sem tartották a politikai társadalom részének, ami abból látható, hogy az általános választójogot nem kívánták az „alamizsnából élőkre és cselédekre” is kiterjeszteni. A tényt, hogy a tulajdonosi minőséget kizáró -szempontnak tekintették, többnyire a levellerek nyilvánvaló „osztálykorlátai”-nak a számlájára írták és írják, holott ha közelebbről megvizsgáljuk a dolgot, kiderül, hogy nagyon is „elvszerűen” és logikusan jártak el. Maximilian Petty, a putney-i vitán részt vevő egyik civil leveller szerint a cselédek (servants) személyét nem lehet a gazdáikétól különválasztani. „Ezek az emberek mások akaratától függnék, és nem mernék azok nemtetszését kiváltani.”⁵¹⁵⁴

„Ezt a megszorítást könnyen megérthetjük — írja Marie Gimelfarb-Brack —, ha meggondoljuk, hogy akkoriban csak a nyílt, feltehetően kézfelemeléssel történő szavazást ismerték. Elképzelhetetlen volt tehát, hogy a »cselédek« (vagyis a napszámosok és a szolgák) és a (csavargó vagy valamely egyházközséghez tartozó) »koldusok« másokra szavazzanak, mint gazdáik vagy pártfogóik: így cselekedve megélhetésüket kockáztatták volna. Más szavakkal, ezek az emberek, bár »Ádám fiai«-ként »szabadnak születtek«, megélhetésük biztosítása végett mások szolgálatába szegődve tulajdonképpen »önszántukból« lemondtak természetes szabadságukról és függetlenségükről. Semmilyen saját érdekük nem lévén, amit védelmezzenek, természetes, hogy azok érdekeit védelmezték, akik lehetővé tették, hogy életben maradjanak. Egészen természetes volt tehát, hogy szavazatukat feleslegesnek, sőt veszélyesnek tekintették.”¹⁵⁵

Az már az angol munkásmozgalomnak a kontinentális utópizmustól igencsak eltérő történetére tartozik, hogy ez a réteg hogyan tudott — nem kis mértékben a levellerek nyomdokain elindulva — maga is a politikai társadalom szerves részévé válni, ahelyett, hogy „forradalmi” eltökéltséggel felszámolta volna azt.

*

A politikai társadalomnak csak szabad, az önmaguk fölötti tulajdonjog birtokában lévő egyének, valamint a szabadságot és az egyéniséget fel nem számoló közületek lehetnek tagjai. A szabadság birodalma nem „később” jön el, hanem már eleve *ott van* mindenkiben, feltéve, ha a pusztta túlélés érdekében nem mondunk le önszántunkból természetes szabadságunkról. A forradalomra tehát valójában nem azért van szükség, hogy az mintegy létrehozza, megteremtse számunkra a szabadságot, hanem azért, hogy azoktól az elődeinktől eltérően, akik önkéntesen vagy önkéntességet színlelve lemondtak természetes szabadságukról — mi újra felfedezzük azt. „Mert azok — szólnak Locke klasszikus érvényű szavai —, akik arról szeretnének meggyőzni bennünket, hogy természettől fogva alá vagyunk vetve annak a hatalomnak, amely alatt születünk, és semmilyen jogcímünk és igényünk sem lehet a természetes szabadságra, csakis arra tudnak hivatkozni, hogy atyáink vagy elődeink elpusztították [passed away] természetes szabadságukat, és ezáltal önmagukat és utódaikat örökös alárendeltjeivé tették annak a hatalomnak, amelynek ők meghódoltak. Igaz ugyan, hogy minden kötelezettségvállalás vagy ígéret feltétlenül kötelezi azokat, akik a saját nevükben nyilatkoznak, de ez semmi szín alatt sem jelentheti azt, hogy gyermekeiknek vagy utódaiknak is eszerint kell cselekedni.”¹⁵⁶